

УДК 316.32.711.451

Кашпрук Ю.А.,
к.е.н., доцент кафедри фундаментально-економічних дисциплін,
Вінницький кооперативний інститут

ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ, ЕКОЛОГІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО САМОРОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Стратегія сталого розвитку економіки України визначається, перш за все, з позиції національної безпеки, взаємопов'язаними та взаємозалежними складовими якої виступають екологічна та економічна безпека розвитку. Економічна безпека стала як ніколи залежною від стану екологічних систем, а її забезпечення не може бути відокремленим від економічних основ виробничої сфери. Існує достатня кількість прикладів, які свідчать про те, що вже екологія стає визначальною для соціально-економічного та політичного стану. В даний час світ наблизився до небезпечної межі господарського використання природної сировини та відходів, які створюються в процесі виробництва промисловістю, сільським господарством та життєдіяльністю людей. Так, в Україні відчувається нестача енергоносіїв і чистої води, а також і чистого повітря, загострюється боротьба за ресурси у світовому масштабі, що потребує об'єднання інтелекту суспільства з новими принципами економічної та екологічної культури, які б стали законами та правилами життя українського суспільства. Водночас, ключовою основою збалансованого розвитку повинен стати органічно взаємообумовлений, діалектично взаємопов'язаний тандем природного середовища та соціально-економічної системи.

Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року передбачає такий розвиток техніки, технології та суспільних відносин, який не вступає у протиріччя з правом майбутніх поколінь на задоволення власних потреб, діючим критерієм повинен стати критерій справедливого розділу ресурсів між нинішнім та майбутніми поколіннями.

Однак, щоб досягти критерію справедливого розподілу ресурсів, нашому суспільству необхідно усунути не тільки відставання у розвитку виробничої та обслуговуючої сфер, але також докласти багато зусиль для оздоровлення навколишнього природного середовища. У Державній стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року визначено основні причини виникнення складної ситуації у сфері охорони навколишнього природного середовища - це забруднення атмосферного повітря через низькі темпи впровадження сучасних технологій; низькі темпи оновлення автотранспортного парку; забруднення водних ресурсів через технологічні викиди промислових підприємств, забруднення навколишнього природного середовища відходами та низькі темпи впровадження сучасних технологій утилізації або вторинного використання твердих побутових відходів; недосконалість правової та інституційної бази, недостатність фінансового і кадрового забезпечення, а також недостатня обізнаність щодо доцільності та необхідності здійснення заходів щодо запобігання зміни клімату та адаптація до цих змін [1, с. 126].

На території України зосереджені величезні природні багатства [2]. Проте експлуатаційне ставлення і екологічна безвідповідальність призвели до порушення, а часто, і до руйнації екосистеми.

Ми вважаємо, що при реалізації стратегії сталого саморозвитку регіонів України екологічна безпека має бути забезпечена у першочерговому порядку, тому що сучасний рівень економіко-екологічної відповідальності суспільства є незадовільним та створює реальну небезпеку природному середовищу та існуванню самої людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закономірності функціонування еколого-економічних систем досліджувались у працях А. Альохіна, Т. Акімової, З. Бринзі, І. Власенко, В. Гурмана, А. Єремєєва, Є. Ігумнова, І. Тимченко, Б. Боулдинга, Л. Брауна, Р. Костанза, Г. Делі та інших.

Найвагоміші результати у встановленні закономірностей розвитку економіки, впливу цього розвитку на природу, людей, місце України у світовому співтоваристві представлено у працях А. А. Чухно, В. М. Гейця, З. С. Варналія, А. П. Голікова, Б. М. Данилишина та інших.

Водночас, наукові положення теоретичного та практичного значення еколого-економічної безпеки розвитку окремих регіонів в сучасних ринкових умовах залишаються недостатньо визначеними.

Незважаючи на значний науковий доробок з даної проблеми, актуальність статті визначається її спрямованістю на вирішення важливої теоретико-методологічної проблеми економічної теорії і практичної діяльності, пов'язаних з економічними та соціальними чинниками і їх впливом на процес переходу регіонів держави на саморозвиток.

Постановка завдання. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування впливу економічних, екологічних та соціальних чинників на формування сталого саморозвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Серед усіх факторів переходу економіки регіону до сталого розвитку особливе місце належить соціально-екологічному фактору, який об'єднує всі інші фактори в сенсі їх критеріальної орієнтації на нього.

У даний час від старої парадигми суспільного розвитку ми начебто відмовились, однак до нової парадигми, до нових перетворень у галузі соціально-екологічної та економічної практики ще не дійшли. Україна залишається осторонь від загального цивілізованого розвитку, рухається «в якомусь просторово-часовому континуумі, що має нікому невідомі вимірювання та координати ... У підсумку ми знову маємо якийсь субстрат, щось електричне, що представляє собою мішанину з сурогатів (державності, права, громадянського суспільства, ринку) – справедливо вважає А. А. Чухно [2, с. 205].

Чому так відбувається? Чому ми рухаємося настільки зигзагоподібно? Чому в тій чи іншій мірі гальмуємо, грузнемо у створеному нами ж квазі-соціалізмі? Пояснюється все це, мабуть, тим, що дуже ще сильна у нас інерція соціально-економічного мислення, ми продовжуємо почувати в собі адміністративно-гіпертрофований тоталітаризм та ще деякі особливості нашої української ментальності. На Заході все категорично, звичайно і формоподібно. У нас же проявляється слабкість форми, неосязність, незмінна тяга до категорії нескінченності.

Уся ця неосязність і нескінченність, великі запаси всякого роду ресурсів зіграли з нами в кінцевому рахунку злий жарт [3]. Цей «жарт» проявився негативно по відношенню до оточуючого нас природного середовища, до наших «необмежених» ресурсів. Звідси і хижацько-марнотратне до них ставлення, відсутність на належному рівні природоохоронних заходів, відтак високі енергоємність, ресурсомісткість виробленої продукції.

Навіщо ж при такому розумінні та підході до розвитку суспільного виробництва заощаджувати воду, очищувати її, економити електроенергію, здійснювати рекультивацию, методично і послідовно займатися відновленням і відтворенням лісових ресурсів? Дійсно, навіщо цим займатися, якщо всього у нас багато, безмежно і нескінченно? Природно, що при такому розумінні дійсності втрачається інтерес до питань екологізації виробництва, пропадає належне ставлення до впровадження у виробництво ресурсозберігаючих технологій.

Адекватне ж вимогам часу, соціально-екологічним потребам ставлення до природи, до процесів ресурсозбереження, нарешті, до безвідходних технологій має закладатися в людині вже з дитинства: дитячий садок – школа – ВНЗ і т. ін. І як же у ВНЗ (на економічних факультетах) пояснювали студентам ще на початку 90-х років, наприклад, причини виникнення в суспільстві товарного виробництва? Відштовхувалися насамперед від суспільного поділу праці, яке призвело до зростання її продуктивності, в результаті чого виникав так званий додатковий продукт, починався, таким чином, на цій основі обмін, зароджувалися товарно-грошові відносини, соціально-економічна диференціація в суспільстві, приватна власність, класи, держава тощо.

А чим же було обумовлено виникнення, розвиток самого поділу праці? Обмеженістю ресурсів, частина з яких взагалі невідтворювальні. У вітчизняній політичній економіці практично був відсутній ресурсний підхід до економіки на підставі того, що він безпосередньо не охоплює всіх складових ланцюжка руху продуктів, результатів і витрат. На цій же підставі критикувалася нібито абсолютизація цього боку економіки (ресурсний підхід) у країнах з ринковою економікою.

Зокрема, критикувалося, наприклад, визначення економіки як наукової дисципліни, яке наводилося в підручнику П. Самуельсона, який визначав економіку як дисципліну, що вивчає те, як у різних суспільствах використовуються обмежені ресурси з метою виробництва різних товарів та їх подальший розподіл серед різних груп населення [4]. Звичайно, немає сенсу дискутувати з приводу того, що не можна зводити весь зміст економіки тільки до використання обмежених ресурсів, що без відтворення (через певні проміжки часу) і ресурсів та продукції все економічне життя взагалі зупиниться. Цілком зрозуміло і те, що крім ресурсного підходу, у економіці має місце і відтворювальний підхід, який передбачає органічне злиття та переплетення не тільки прямолінійних ланцюжків від ресурсів до продукту, але й відтворювального колообігу засобів виробництва, робочої сили, предметів споживання, природних ресурсів.

Зрозуміло, зовсім неправомірно отожднювати весь зміст економіки тільки з використанням ресурсів. Акцентувати увагу на незаперечному факті обмеженості ресурсів при здійсненні процесів суспільного виробництва і необхідно, і доцільно. Саме таке усвідомлення реальної дійсності породжує адекватне ставлення до охорони навколишнього середовища, дбайливе, тобто раціональне відношення до використання обмежених природних ресурсів. Не буде такого усвідомлення, не буде і належного ставлення до процесів екологізації суспільного виробництва. Водночас, як стабілізація екологічної ситуації, її поліпшення, що впливає безпосередньо на якість життя людей, має стати невід'ємним фактором як нової парадигми економічної науки, так і нової парадигми практики розвитку суспільства. Тільки при такому розумінні нової парадигми економічної теорії і практики стає можливим перехід до сталого розвитку суспільства, в тому числі й перехід до сталого соціально-екологічного розвитку як держави взагалі, так і регіону зокрема. В даний час соціально-екологічний фактор займає

центральне місце в новій парадигмі економічної науки і в новій моделі сталого розвитку, але, на жаль, не в практиці суспільно-економічного розвитку. Тому соціально-екологічний фактор не тільки в теорії, а й на практиці повинен стати фактором-критерієм при переході до сталого розвитку суспільства, на який повинні бути критеріально зорієнтовані всі інші фактори. Поки ж в екологічній ситуації України в цілому та в регіонах розвиток процесу екологізації виробництва йде далеко не кращим чином.

Це характерно не тільки для області, держави, а в цілому для світової кліматичної системи.

Наскільки це важливо для людства свідчить той факт, що у передмісті Парижа Ле-Бурже відбулася Всесвітня конференція ООН з питань зміни клімату (COP-21). Серед її учасників – лідери понад 150 країн світу. Глобальний форум працював з 30 листопада до 11 грудня 2015 року. Головна мета паризького форуму – напрацювати рішення, які дозволили б утримувати зростання температури планети у межах 2⁰С. Договір, який ухвалили за підсумками конференції, універсальний і обов'язковий до виконання. Цей документ повинен стати колективною відповіддю усього людства на виклики кліматичних змін, які загрожують майбутньому цивілізації на планеті.

Для Вінницької області питання раціонального природокористування мають особливе значення для розвитку, підвищення екологічності виробництва з одночасним урахуванням стану навколишнього середовища. Забезпечення сталого розвитку та охорони навколишнього середовища передбачає реалізацію закріпленого в Конституції України права громадян на благополучне навколишнє середовище, прав майбутніх поколінь на користування природним потенціалом, а також вирішення поточних соціально-економічних завдань у нерозривному зв'язку із здійсненням адекватних заходів для захисту і поліпшення навколишнього середовища, збереження і відновлення природних ресурсів. Завдання ці складні, різноманітні, і для їх вирішення потрібно сформувати чітку екологічну політику в області. Найбільшу екологічну проблему області представляє забруднення атмосферного повітря.

Так, за даними Департаменту екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації [5], обсяги забруднюючих речовин, які надійшли у повітряний басейн Вінницької області від стаціонарних джерел (без урахування викидів діоксиду вуглецю) у 2014 році склали 124,5 тис.т. Із загальної кількості викидів забруднюючих речовин парникові гази склали 22,5 тис.т., зокрема метан – 22,4 тис.т. (18,0% у загальному обсязі викидів забруднюючих речовин), оксид азоту – 0,1 тис.т. (0,1%) (табл. 1). Крім того, обсяги викидів діоксиду вуглецю склали 6372,7 тис.т. І це при тому, що Вінниччина є переважно сільськогосподарським регіоном. За обсягами викидів від стаціонарних джерел область за даними 2014 року займає 7 місце по Україні (3,9 % від загальних викидів по Україні).

Таблиця 1

Обсяги викидів основних забруднюючих речовин стаціонарними джерелами за рік

Рік	Оксид вуглецю		Тверді частинки		Сполуки азоту		Метан		Сполуки сірки	
	тис. т.	у % до підсумку	тис. т.	у % до підсумку	тис. т.	у % до підсумку	тис. т.	у % до підсумку	тис. т.	у % до підсумку
2012	4,7	4,6	10,5	10,3	10,4	10,2	14,9	14,7	59,7	58,9
2013	5,2	3,5	11,1	7,4	13,5	9,1	18,6	12,4	99,9	66,8
2014	5,8	4,7	10,4	8,4	12,2	9,8	22,4	18,0	72,4	58,1

Джерело : Дані Департаменту екології та природних ресурсів Вінницької ОДА

У 2014 році викиди ВП «Ладжинська ТЕС», ПАТ «ДТЕК Західенерго» – найбільшого стаціонарного джерела викидів – склали 88,2 тис. т. або 71% від загального обсягу викидів стаціонарних джерел.

Таким чином, основними забруднювачами повітря в області залишаються підприємства енергетичної промисловості, сільського господарства, розподілення і постачання газу (табл. 2).

Потужним забруднювачем довкілля в області залишається автотранспорт. У 2014 році викиди забруднюючих речовин від нього склали 72,1 тис.т. (37% від викидів усіх джерел по області).

На наш погляд, для зменшення викидів в атмосферне повітря необхідно провести модернізацію обладнання на Ладжинській ТЕС ВАТ «Західенерго». Це підприємство є найбільшим в області забруднювачем атмосферного повітря: його викиди становлять понад 70% від викидів усіх стаціонарних джерел області, а також найбільшим платником за забруднення.

Для поліпшення стану атмосферного повітря у містах області необхідно провести роботу з розробки заходів для мінімізації викидів від автотранспортних засобів.

Також для покращення стану атмосферного повітря у містах необхідно продовжити роботу з озеленення, ремонт доріг та їх перепланування.

На території області протікають 204 річки завдовжки понад 10 км. кожна. Вони належать до басейнів Південного Бугу (Згар, Рів, Дохна, Соб, Савранка), Дністра (Мурафа, Лядова, Марківка, Русава, Немія) та Дніпра (Рось, Гнилоп'ять, Гуйва). Пересічна густота річкової мережі становить 0,38 км/км². Живляться річки дощовими (48 %), сніговими (25 %) і підземними (27 %) водами. У басейні Дністра підземне живлення становить до 40 %. У межах області нараховується 56

водосховищ, загальною площею водного дзеркала 11167 га. Найбільше – Ладижинське водосховище (2,2 тис. га). За даними інвентаризації станом на 01.10.2015 року є 5297 ставків загальною площею водного дзеркала близько 30,0 тис. га. Річки і водойми використовують для рибальства, промислового і комунального водопостачання, зрошення земель, а також як джерело гідроенергії.

Таблиця 2

Викиди забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення за секторами виробничих та технологічних процесів у 2014 році

	Обсяги викидів			Викинуто в середньому одним підприємством, т.
	т.	у % до 2013 року	у % до підсумку	
Усі сектори викидів	124477,6	83,2	100,0	390,2
Енергетика,	94127,9	75,0	75,9	359,3
у т.ч. електростанцій загального використання	87978,6	74,6	71,3	14663,1
Виробничі процеси	5145,5	110,0	4,0	26,9
Видобуток і розподіл палива та геотермальної енергії	10394,1	95,5	8,3	138,6
Використання розчинників та інших продуктів	178,9	93,1	0,1	3,1
Обробка та видалення відходів	419,8	147,3	0,3	35,0
Сільське і лісове господарство, землекористування та зміна лісової біомаси	14211,4	178,0	11,4	273,3

Джерело : Дані Департаменту екології та природних ресурсів Вінницької ОДА

Прогнозні ресурси підземних вод по Вінницькій області 885,5 тис. м³/добу, у т.ч. експлуатаційні запаси, затверджені ДКЗ СРСР, УТКЗ, 147,66 тис. м³/добу.

Забезпеченість населення Вінницької області місцевими водними ресурсами в середньому по водності за рік – від 1 до 2 тис.м³/рік на 1 жителя. Питоме водоспоживання за 2009 р. на 1 жителя області становило 63,7 м³.

Згідно даних 2ТГП-водгосп по Вінницькій області збереглась тенденція до зменшення обсягів забору та використання свіжої води: у 2014 році забрано з природних джерел 124,8 млн.м³ (на 6,2 млн.м³ менше, ніж у 2013 році), використано 109,5 млн.м³ (на 5,0 млн.м³ менше, ніж у 2013 році). У порівнянні з 2012 роком у 2013 році забір води з природних джерел зменшився на 1,1 млн.м³, а використання свіжої води на 0,2 млн.м³. Відповідно зменшились загальні обсяги водовідведення: у 2014 році скинуто всього 70,15 млн.м³ стічних вод (на 5,03 млн. м³ менше, ніж у 2013 році), аналогічно у 2013 році скинуто на 1,79 млн.м³ менше, ніж у попередньому. Із загального об'єму скинутих вод – 1,216 млн.м³ забруднених стічних вод (0,006 млн.м³ – неочищених та 1,210 млн.м³ – недостатньо очищених) [6].

Найбільшу кількість забруднених зворотних вод – 94,2% (1,145 млн. м³) – у 2014 році у водні об'єкти скинули підприємства житлово-комунального господарства. Загальний обсяг стоків від підприємств даної галузі у 2014 році склав 27,78 млн.м³ (40% від загального скиду), з ними до водних об'єктів області надійшло понад 6000 т. забруднюючих речовин, з них 400 т. – органічних забрудників. В загальному у 2014 році скинуто близько 7,5 тис.т. забруднюючих речовин, з них 500 т. – органічні сполуки.

Вода річок Вінницької області забруднена органічними сполуками, причому таке забруднення спостерігається протягом року. Це свідчить про забруднення вод побутовими стоками.

Найвагомим фактором забруднення водойм залишається робота очисних споруд каналізації (ОСК). Основною загальною проблемою майже всіх ОСК області залишається наднормативне забруднення стічних вод, що скидаються у поверхневі водойми, азотом амонійним та органічними речовинами. Так, реконструкція ОСК є вкрай необхідна для 6 районних центрів: м. Тульчин, м. Ямпіль, м. Могилів-Подільський, м. Липовець, м. Гайсин та м. Калинівка. Проблему поглиблює недостатній рівень каналізацій населених пунктів області.

Причинами погіршення якості води у річках області, крім незадовільної роботи ОСК комунальної сфери та деяких підприємств, на наш погляд, є:

- повільне виконання робіт та впорядкування прибережних захисних смуг місцевими органами влади;
- недотримання режиму водоохоронних зон (забудова, захаращення);
- сільське господарство;
- накопичені відходи.

Загальні обсяги утворення відходів у 2014 році на підприємствах Вінницької області, які мають дозволи на розміщення відходів, становили 2423,8 тис. т., що на 483,6 т. (або на 16,6%) менше порівняно з 2013 роком (табл. 3), у тому числі утворення відходів I – III класів небезпеки – 356,1 т.

Таблиця 3

Динаміка поводження з відходами

Показник	Рік				
	2010	2011	2012	2013	2014
Обсяги утворення відходів I-III класів небезпеки, тис. т.	0,691	0,592	0,487	0,360	0,352
Наявність відходів I-III класів небезпеки у сховищах організованого складування (поховання) та на території підприємств, тис. т.	0,341	0,372	0,285	0,205	0,211
Утилізовано, оброблено (перероблено), тис. т.	0,001	131,1	0,170	0,071	0,071

Джерело : Дані Департаменту екології та природних ресурсів Вінницької ОДА

За основними групами небезпечних відходів у 2014 році найбільшу питому вагу у загальних обсягах утворених відходів становили відходи медичного, ветеринарного чи сільськогосподарського походження – 1254,8 тис. т. або 51,8% від загального обсягу, інші відходи – 541,9 тис. т. (22,4%), відходи споруд та установок пило- та газоочищення – 458,9 тис. т. (18,9%) та відходи від очищення промислових та комунальних стічних вод – 157,0 тис. т. (6,5%) (табл. 4). Утворення відходів усіх класів небезпеки у розрахунку на одну особу склало 1,5 т., а на 1 км² – 91,5 т.

Таблиця 4

Утворення відходів від економічної діяльності підприємств та організацій і в домогосподарствах у 2014 році (I–IV класи)

	Обсяги утворення відходів	
	тис. т.	у % до підсумку
Усього	2423,8	100,0
Економічна діяльність підприємства та організацій	2292,8	94,6
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство та рибне господарство	590,1	24,3
Переробна промисловість	1073,3	44,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	576,4	23,8
Водопостачання, каналізація, поводження з відходами	38,3	1,6
Інші види економічної діяльності	14,5	0,6
Домогосподарства	131,2	5,4

Джерело : Дані Департаменту екології та природних ресурсів Вінницької ОДА

Кількість устаткування для утилізації та спалювання відходів у Вінницькій області становить 2 одиниці. На території Вінницької області знаходиться 42 спеціально відведених місця та об'єкти знешкодження відходів, проектні об'єм та площа яких складає 36195,3 тис.м³ та 2620,5 тис.м² відповідно, залишкові: об'єм – 7066,4 тис.м³, площа – 247,0 тис.м². На кінець 2014 року у спеціально відведених місцях чи об'єктах області було накопичено 28652,6 тис.т. відходів, у т.ч. I – III класів небезпеки – 210,7 т.

Існує проблема з ліквідацією накопичених відходів, які утворились більше десяти років тому, передача таких відходів на знешкодження є проблематичною, оскільки здійснюється за кошти утворювача відходів і потребує значних капіталовкладень. В основному така ситуація складається на підприємствах хімічної, машинобудівної та приладобудівної галузей, які експлуатуються з радянських часів та мають майданчики для зберігання відходів. Небезпечні відходи, що зберігаються протягом такого тривалого часу, становлять загрозу екологічній безпеці.

Не меншу екологічну небезпеку мають накопичені пестициди та агрохімікати, так станом на 01.02.2015 року в області обліковується 728,558 т. непридатних та заборонених пестицидів та агрохімікатів (окрім Джуриного отрутомогильника), з них 464,6 т. – вважаються нічийми. З 148 складів, де зберігаються непридатні пестициди та агрохімікати, 114 (або 77%) знаходяться у незадовільному стані, у більшості місць збереження непридатних пестицидів відсутня або втрачена облікова документація, тара пошкоджена або відсутня, пестициди зберігаються насипом, тому встановити точну їх кількість неможливо. На початок 2015 року очищеними від пестицидів є 5 районів: Вінницький, Липовецький, Немирівський, Хмільницький та Чечельницький.

Щороку збільшується кількість пестицидів та агрохімікатів внаслідок уточнення їх кількості при перезатаренні або виявлення необлікованих раніше. Так, станом на початок 2015 року у порівнянні з

початком 2014 року їх кількість, що обліковується, збільшилась на 78,38 т. Перезатарення потребують 328,624 т. хімічних засобів захисту рослин, які є власністю територіальних громад [5].

На наш погляд, доцільно продовжити роботу з перезатарення непридатних пестицидів для визначення їх точної кількості та зниження ризиків потрапляння у довкілля відповідно до рішення обласної ради від 20.03.2015 року № 844, завершити роботи на Джуринському отрутомогильнику та забезпечити рекультивацію територій.

В умовах наростаючого дефіциту продовольчих товарів у світі, підвищення вартості продовольчих товарів дуже важливе ефективне використання земельних ресурсів.

Земельний фонд області складає 2649,2 тис. га, 4,4% від площі України (60354,8 тис. га). Більша частина території 2064,8 тис.га (77,9% від загальної площі території) зайнята сільськогосподарськими землями, із них сільськогосподарських угідь 76,04% – 2014,5 тис.га. Ліси займають 14,34 % – 380,0 тис.га, забудовані землі 4,07 % – 107,7 тис.га, заболочені землі 1,1 % – 29,1 тис.га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом 25,0 тис.га – 0,9 % , внутрішні води 43,4 тис.га – 1,6 %, інші землі (господарські двори та дороги) 49,5 тис.га – 1,9 %. Територія суші (без заболочених земель та внутрішніх вод) становить 2605,8 тис.га, або 98,4% від загальної площі [7, с. 162, 375].

Починаючи з 2008 року, Вінницька обласна державна адміністрація послідовно проводить політику зі збільшення площі заповідних фондів як засобу оздоровлення навколишнього природного середовища області. За даними Департаменту екології та природних ресурсів ОДА, в області встановилась стійка тенденція до збільшення площі заповідного фонду, постійно ведеться робота з обстеження територій з виявлення нових об'єктів для заповідників, співпраця з громадськістю та органами місцевого самоврядування та виконавчої влади.

На території області функціонує 409 територій та об'єктів природно-заповідного фонду (43 – загальнодержавного значення, з них – 1 національний природний парк та 366 – місцевого значення, з них 4 регіональних ландшафтних парки), загальною площею біля 60,8 тисячі гектарів або 2,29 % від площі області. Готуються документи для створення ще 3 об'єктів.

На Вінниччині в басейнах найбільших річок області – Південний Буг, Дністер та Мурафа – створені: 1 національний природний та 4 регіональні ландшафтні парки; їх території є важливими елементами екологічної мережі, мають багатий рослинний і тваринний світ, унікальні ландшафтні комплекси та рідкісні історико-культурні пам'ятки. Водно-болотні угіддя в долині річки Дністер загальною площею 5394 гектари включають: ботанічний заказник «Лядівський» та частину території регіонального ландшафтного парку «Дністер». Вони мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення (розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.09.2011 року № 895-р).

Необхідно зазначити, що комплексний антропогенний вплив призвів до несприятливих змін атмосфери, гідросфери, літосфери, біосфери, фауни і флори, до небезпечних тенденцій у зміні здоров'я населення області.

Погіршення раціону харчування, медичного обслуговування призвели до переваження смертності над народжуваністю.

У Вінницькій області проживає 1610,6 тис. осіб, із них в містах – 814,8, у селах – 795,8 тис. осіб. Щільність населення на 1 км² – 61 особа. В 2014 році народилось 17547 осіб, померло 25567 осіб, тобто скорочення населення відбулося на 8020 осіб. У 2014 році звернулось до закладів охорони здоров'я 1146714 осіб, захворюваність на злоякісні новоутворення сягнула 39644 осіб, захворюваність на активний туберкульоз – 1160 осіб, наркологічні розлади мають 1798 осіб [7, с. 503, 507, 508].

На ці процеси мають великий вплив доходи населення. Середньомісячна номінальна заробітна плата у 2014 році досягла 2810 грн., середній розмір місячної пенсії – 1389,6 грн., споживання продуктів харчування на одну особу з 1995 р. по 2014 р. постійно зростає [6, с. 35, 394], але не досягло установлених норм.

Для більш ефективного контролю за усуненням цих недоліків в області створено «Регіональний центр моніторингу довкілля Вінницької області». Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2015 рік передбачала [8]:

– підвищення рівня суспільної екологічної свідомості шляхом створення та оснащення регіональних екологопросвітницьких центрів, створення та діяльність шкільних лісництв на базі навчальних закладів;

– підготовка та проведення щорічних обласних екологічних конкурсів;

– виготовлення та розміщення екологічної реклами;

– реконструкція та будівництво очисних споруд каналізації населених пунктів області;

– виконання робіт з консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених земель, рекультивація занедбаних земель;

– збільшення площі заліснення території області шляхом відновлення лісів та лісорозведення на землях не сільськогосподарського призначення і землях відведених для заліснення, відновлення та створення нових полезахисних лісових смуг, крім природних степових ділянок;

- проведення лісогосподарських заходів, направлених на посилення екологічних функцій лісів, підвищення продуктивності, поліпшення стану та якісного складу лісів;
- укріплення берегів водних об'єктів у межах населених пунктів;
- впровадження практики роздільного збирання побутових відходів будівництво екологічно-безпечних полігонів для твердих побутових відходів;
- забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів та небезпечних хімічних засобів захисту рослин, в тому числі рекультивация територій, забруднених токсичними відходами;
- збільшення площі природно-заповідного фонду з метою збереження в природному стані типових або унікальних комплексів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення;
- здійснення заходів щодо відновлення природних комплексів на територіях природно-заповідного фонду;
- розробка схем місцевої екологічної мережі;
- проведення заходів зі збереження видів тварин та рослин, занесених до Червоної книги України, в тому числі збереження популяції зубра європейського.

Щоб заплановані заходи були виконані, необхідний перехід промислового виробництва та аграрного сектору економіки на новітні технології. Саме тут найбільш рельєфно постає необхідність технологічної реструктуризації народного господарства області. Схему забезпечення сталого розвитку регіону через розвиток екологічного підприємства представимо на рис. 1.

У регіоні приділяється особлива увага розвитку промислового комплексу з метою насичення ринку конкурентоспроможними промисловими товарами та залучення інвестицій в добувну та переробну промисловість.

Рис. 1. Схеми забезпечення сталого розвитку регіону через розвиток екологічного підприємства

Джерело : [9, с. 28]

Планується досягти цього шляхом запровадження технологічної модернізації підприємств за рахунок реконструкції, технічного переоснащення та розширення діючих виробничих потужностей на основі впровадження енергозберігаючих та екологічно безпечних технологій.

Буде продовжуватися освоєння нових проектних потужностей на підприємствах: ТОВ «АКВ Українське каолінове товариство», СУУП «Сперко Україна» – реконструкції фармацевтичного виробництва, виробничих цехів, складу сировини та матеріалів, поетапна реалізація проектів з будівництва потужної птахофабрики компанією ПАТ «Миронівський хлібокомбінат» [8].

Одночасно проводяться заходи зі сприяння у подальшому нарощуванні виробництва конкурентоспроможної продукції, розширенні асортименту та підвищенню її якості на всіх промислових підприємствах регіону. Будуть надаватися послуги у підтримці підприємств для участі у виставково-ярмаркових заходах усіх рівнів, сприяння створенню торговельно-економічних представництв при закордонних дипломатичних установах України з метою підвищення ефективності експортної діяльності підприємств області з одночасним розширенням кола підприємств, на яких передбачається запровадження європейської системи контролю якості продукції, згідно з міжнародними стандартами якості продукції ISO 9000, з метою підвищення конкурентоспроможності товарів та послуг. Все це дасть можливість рухатися в напрямку досягнення високотехнологічної інноваційної моделі розвитку промисловості Вінниччини, підвищувати конкурентоспроможність регіональної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Велике значення має підвищення конкурентоспроможності агропромислового комплексу області шляхом інтенсифікації виробництва та впровадження інвестиційних проектів в галузі рослинництва, тваринництва, збільшення сільськогосподарської продукції шляхом подальшого технічного і технологічного переснащення; нарощення обсягів виробництва зерна, розвитку інфраструктури зернового ринку, будівництва нових сучасних зерноскладів з енергозберігаючими технологіями; розвитку буряково-цукрового виробництва, будівництво нових та реконструкція діючих цукрових заводів; нарощення обсягів виробництва картоплі та овочів, розвиток інфраструктури для зберігання картоплі та овочів, будівництва сучасних овочесховищ; розвитку галузі садівництва та інфраструктури для збереження плодючої продукції.

Особлива увага приділяється будівництву та реконструкції ферм, впровадженню інноваційних технологій виробництва молока, а також подальшому розвитку аграрного ринку, створенню сприятливих умов для розвитку сільськогосподарської кооперації.

Одночасно з вирішенням питань поліпшення екологічної складової виробництва промислових товарів, розвитку аграрного сектору економіки велика увага приділяється розвитку та удосконаленню закладів охорони здоров'я області.

Планується створення належних правових організаційних та соціальних умов для збереження здоров'я населення, особливо у сільській місцевості, шляхом об'єднання зусиль громадськості, органів місцевого самоврядування та виконавчої влади.

Проводяться заходи для зменшення показників інвалідності та захворюваності серед населення, забезпечення доступу населення до отримання якісних медичних послуг, формування у громадян пріоритету здорового способу життя. Удосконалюється якість надання медичної допомоги населенню на третинному рівні, забезпечується швидкий виїзд бригад швидкої медичної допомоги до найбільш віддалених населених пунктів області, покращення рівня надання екстреної та невідкладної допомоги.

Ці середньострокові та довгострокові плани можна виконати з допомогою та залученням територіальних громад, шляхом співфінансування проектів територіальних громад з питань соціально-економічного розвитку територій, фінансової підтримки територіальних громад в рамках реалізації Проекту ЄС / ПРООН «Місцевий розвиток орієнтований на громаду III», поширення передового досвіду проведення конкурсів територіальних громад з реалізації проектів, сприяння обласної влади у впровадженні Програми ООН – Хабітат зі стратегічного планування в Україні [1, с. 50].

Буде надаватися фінансова підтримка територіальним громадам області в рамках реалізації Швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні DESPRO» в реалізації грантової програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України» [8].

Особлива увага буде приділена активізації роботи органів державної влади, громадських організацій із залучення грантових коштів у розвиток інноваційного підприємництва області, трансферу технологій, поширення інформації про новітні технологічні досягнення і можливості їх запровадження в області [10].

У зв'язку з цим необхідно забезпечити адекватні умови реалізації на практиці взаємопов'язаного тандему «економіка – екологія», а отже, для переходу регіону (і його економіки) до сталого розвитку. Незважаючи на те, що екологізація виробництва є важливою складовою сталого розвитку, все ж на перше місце, в Україні, і Вінниччині зокрема, виводиться економічна складова. Не можна, на нашу думку, стверджувати, що в процесі сталого розвитку суспільства екологія завжди первинна, а економіка – вторинна. Діалектичний взаємозв'язок між екологією і економікою тонший і складніший, з одного боку, первинними елементами у розвитку будуть екологія, екосистеми, господарська ємність біосфери, а вторинними – економічні фактори розвитку; з другого боку первинним елементом буде

якраз економіка, а вторинним – екологія та все з нею пов'язане. У даному випадку багато залежить від рівня економічного розвитку тієї чи іншої країни. У країнах з розвинутою економікою на перше місце виходять, безумовно, екологічні проблеми, а в слаборозвинених країнах – інші проблеми, насамперед, проблеми формування ефективної економіки, без наявності якої дуже скрутно вирішувати проблеми екології. Та й у рамках однієї країни екологія та економіка, з погляду акцентування їхнього розвитку, можуть цілком мінятися місцями залежно від конкретної соціально-економічної ситуації і завдань.

Саме цю обставину потрібно обов'язково враховувати, коли йдеться про основи сталого розвитку. Найтісніший взаємозв'язок, взаємодія екологічного та економічного чинників, їх взаємозмінність (щось одне – первинне, а інше вторинне і навпаки), зміна акцентів в залежності від ситуації – ось що необхідно, з нашої точки зору, фіксувати. Тому не можна зводити основу процесу сталого розвитку тільки до екології або тільки до економіки. Теоретичні основи сталого розвитку містять також і положення про те, що в плані сталого розвитку соціально-екологічний фактор стає провідним чинником і нової парадигми економічної науки, і нової моделі розвитку (сталого) і практики суспільно-економічного розвитку (і не просто фактором, а фактором – критерієм).

Важливими, поряд з екологією, є проблеми інновацій та відсутності для сталого розвитку економіки ефекту їхньої дифузії. Вона існувала з давніх часів і ще більше загострилася в роки реформування економіки.

Різке скорочення інноваційної активності підприємств в період трансформації економічної системи викликано, в першу чергу, нестачею обігових коштів, обмеженістю бюджетного і позабюджетного фінансування, труднощами залучення позикових коштів для інвестицій. Відсутність ресурсів для інноваційної діяльності через довготривалий спад виробництва в промисловості призвело, як свідчать дані Держкомстату, до того, що за 2000–2014 роки питома вага підприємств та організацій, що здійснюють розробку і використання нововведень, скоротилась приблизно в 3–4 рази. Дефіцит ресурсів є основним, але не єдиним фактором зниження інноваційної активності. Існують серйозні проблеми, пов'язані зі створенням необхідних інституційних і законодавчо-правових умов здійснення інноваційної діяльності, механізму її стимулювання, захисту інтелектуальної власності, сертифікації інноваційної продукції, створення відповідного інвестиційного механізму, страхування ризиків та підготовки інноваційної інфраструктури. «Регресивний ланцюжок» взаємозв'язків мікро- і макроекономічних джерел впливу на економічний стан та інноваційну діяльність підприємств в період проведення реформ схематично виглядає наступним чином: держава знімає з себе відповідальність за економічний стан суб'єктів господарювання, підприємства знімають з себе відповідальність за виконання зобов'язань перед споживачами та постачальниками; в умовах наростаючої платіжної кризи втрачається можливість інвестицій і різко скорочується інноваційна діяльність, відбувається «проїдання» виробничого капіталу, створюються довготривалі передумови економічної рецесії.

Наслідком є кардинальна зміна інституційного середовища на підприємствах, де складається неефективна і незбалансована система прийняття рішень, що відбивається на інноваційній активності. Недооціненим виявився і зворотний зв'язок підприємства як основного макроекономічного інституту з функціонуванням макроекономіки в цілому. Якщо в короткостроковому плані макроекономічні умови (нормативно-законодавча база, податки, курси валют тощо) мають потужний вплив на функціонування мікроекономічних об'єктів, то в довгостроковому плані особливості макроекономічної побудови формуються на підприємствах взаємовідносинами між працею і капіталом, між менеджментом, власниками і найманими працівниками. Сьогодні, коли науково-технічний потенціал України, незважаючи на його значне скорочення, поки ще збережений, є наукові та технологічні ресурси, унікальна науково-виробнича база, кадри вчених, інженерів і висококваліфікованих робітників, особливо важливо сформувати адекватну інноваційну політику, націлену на максимальне використання наявних у країні науково-технічних і виробничих ресурсів. Іншими словами, необхідний процес максимізації інноваційного фактору розвитку економіки. Що стосується таких особливостей переходу економіки до сталого розвитку, як її сировинна спрямованість, структурна деформація, її обмежений характер, примітивна структура валового національного продукту, то про них написано вже досить багато. Можна лише підкреслити, що всі вони є, на жаль, і в даний час. За роки реформування прориву за цими напрямками не сталося: економіка продовжує залишатися структурно деформованою, а структура валового національного продукту – примітивною. Тому формування інноваційної економіки продовжує залишатися головним стратегічним завданням, що стоїть перед країною (альтернативи цьому процесу, з нашої точки зору, немає).

Висновки з проведеного дослідження. Такий складний і багатокomпонентний процес, яким є трансформаційна криза економіки, не може бути подоланий за досить короткий термін (зазвичай, як показує практика, на це йде 25-30 років). У зв'язку з цим важливо усвідомити, що наша вітчизняна трансформаційна криза ще не подолана, оскільки не подолані ті основи, які її породили. Системна криза в Україні – це, насамперед, сукупність таких криз, як структурна, інвестиційна, інноваційна, управлінська, фінансово-бюджетна, банківська та ряд інших. Як свідчить реальна практика і реальні факти, жодна із перерахованих вище криз в економіці країни досі не подолана. Особливо негативним в цьому плані є наявність структурної кризи, без виходу з якої неможливо створити довгострокову,

фундаментальну і надійну основу для переходу економіки до сталого розвитку. Саме структурно-інноваційний фактор, поряд з іншими, може забезпечити саморозвиток економіки, яка і послужить довготривалою основою її сталого розвитку.

Стабілізація економіки як процес подолання її кризи охоплює переважну частину економічного циклу, що дозволяє трактувати його певною мірою в якості нерозривного органічно цілісного процесу, особливо з точки зору практики. Подібна інтерпретація діалектики процесу подолання кризи економіки, її стабілізації та зростання (при природі економіки починає пульсувати вже в другій половині фази кризи, плавно посилюється на фазі депресії, продовжує нарощувати активність своєї реалізації у фазі поживлення і в початковому періоді фази підйому) дає можливість для більш зваженого та ефективного використання на практиці системи антикризових заходів.

Сама ж система заходів щодо подолання кризи економіки та її переходу до стійкого зростання, при такому осмисленні суті справи, повинна закладатися і поступово реалізовуватися вже на фазі кризи економіки. Отже, стабілізація економіки та її зростання повинні вирішуватися одночасно, а не розрізнено, за принципом: спочатку стабілізація економіки, а потім її зростання.

Бібліографічний список

1. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серпня 2014р. № 385 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
2. Чухно А.А. Твори: У 3 т. / А.А. Чухно ; НАН України, Київ. нац. ун-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – Т.1. Становлення і розвиток ринкової економіки. – 592 с.
3. Україну признали одной из самых богатых стран мира [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/economics/3727734/>
4. Самуэльсон Пол А. Экономика : [учебник] / Пол А. Самуэльсон, Вильям Д. Нордхаус. – М., 1997. – 759 с.
5. Департамент екології та природних ресурсів Вінницької обласної державної адміністрації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vineco.gov.ua/load/dustup-do-publech-noji-informacsji>
6. Екологічний паспорт Вінницької області [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/content/>
7. Статистичний щорічник Вінниччини за 2014 рік. – Вінниця : Головне управління статистики у Вінницькій області, 2015. – 638 с.
8. Програма економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2015 рік. – Вінниця, 2015. – 81 с.
9. Єфімова Ганна. Економіко-екологічна збалансованість підприємницької діяльності як передумова сталого розвитку регіону / Ганна Єфімова // Економіст. – 2012. – № 6. – С. 22-24.
10. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР (із змінами та доповненнями станом на 12.02.2015р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%DO%%B2%D1%80/>

References

1. *Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na period do 2010 roku* [National Strategy for Regional Development 2020], Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy dated 06.08.2014 u. no. 385, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF> (access date March 08, 2016).
2. Chukhno, A.A. (2006), *Tvory: u 3 t.* [Works: In 3 p.], T.1. *Stanovlennia i rozvytok rynkovoi ekonomiky* [P. 1. The establishment and development of market economy], Kyiv, Ukraine, 592 p.
3. *Ukrainu priznali odnoy iz samykh bogatykh stran mira* [Ukraine recognized as one of the richest countries in the world], available at: <http://news.mail.ru/inworld/ukraine/economics/3727734/> (access date March 08, 2016).
4. Samuelson, Pol A. and Nordkhaus, Villiam D. (1997), *Ekonomika* [Economics], textbook, Moscow, Russia, 759 p.
5. *Departament ekolohii ta pryrodnykh resursiv Vinnytskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii* [The Department of Environment and Natural Resources Vinnytsia Regional State Administration], available at: <http://www.vineco.gov.ua/load/dustup-do-publech-noji-informacsji> (access date March 09, 2016).
6. *Ekolohichnyi passport Vinnytskoi oblasti* [Environmental passport Vinnytsia region], available at: (access date March 09, 2016).
7. *Statystychnyi shchorichnyk Vinnychchyny za 2014 rik* (2015), [Vinnytsia Statistical Yearbook 2014], Holovne upravlinnia stystyky u Vinnytskii oblasti, Vinnytsia, Ukraine, 638 p.
8. *Prohrama ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku Vinnytskoi oblasti na 2015 rik* (2015) [Program of economic and social development of Vinnitsa region for 2015], Vinnytsia, Ukraine, 81 p.

9. Yefimiva, Hanna (2012), "Economic and ecological balance of entrepreneurial activity as a prerequisite for sustainable development in the region", *Ekonomist*, no. 6, pp. 22-24.

10. *Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini* [On local government in Ukraine], *Zakon Ukrainy dated 21.05.1977 no. 280/97-BP (iz zminamy ta dopovnenniamy stanom na 12.02.2015)*, available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%DO%%B2%D1%80/> (access date March 09, 2016).

Кашпрук Ю.А. ВПЛИВ ЕКОНОМІЧНИХ, ЕКОЛОГІЧНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ СТАЛОГО САМОРОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Мета – дати теоретичне обґрунтування впливу економічних, екологічних та соціальних чинників на формування сталого розвитку регіону.

Методика дослідження. Для досягнення поставленої мети в статті використано: аналітико-монографічний метод – при вивченні літературних джерел; системно-аналітичний – при дослідженні законодавчих чи інших нормативно-правових актів з питань екології, економіки та соціальних показників; абстрактно-логічний метод – для узагальнення теоретичних положень, формування висновків та пропозицій.

Результати. Ґрунтовно та всебічно розглянуто екологічний стан Вінницької області. Проведено структурний аналіз джерел забруднення через: повітря, воду, землю, продукти харчування. Визначено основні причини, які надають можливість швидкого та ефективного усунення недоліків екологічного характеру. Розглянуто та охарактеризовано вплив економічних, екологічних та соціальних чинників на розвиток Вінницького регіону в світлі змін, передбачених законодавством України. Акцентовано увагу на стані екології та використанні природних ресурсів області, розвитку соціальних показників як тісно взаємопов'язаних і взаємообумовлених складових при переході регіонів до сталого саморозвитку.

Досліджено основні фінансові джерела, які направлені на екологічні, соціально-економічні проблеми, та можливість їх збільшення.

Наукова новизна. Вперше запропоновано комплексне вивчення впливу основних складових сталого саморозвитку регіону, надано конкретну пропозицію з усунення виявлених недоліків, обґрунтовано шляхи розвитку в умовах децентралізації влади та розширення фінансової самостійності громад.

Практична значущість полягає в тому, що основні результати дослідження нададуть можливість більш обґрунтовано розробити стратегії розвитку територіальних одиниць Вінницької області, врахувати абсолютну більшість факторів, більш обґрунтовано підготувати розрахунки з розвитку регіону.

Ключові слова: ресурсозбереження, сталий саморозвиток, парадигма розвитку, соціально-екологічні проблеми, екологія, безвідходні технології, екологічні проблеми.

Kashpruk Yu.A. INFLUENCE OF ECONOMIC, ENVIRONMENTAL AND SOCIAL FACTORS ON THE FORMATION OF THE STEADY SELF-DEVELOPMENT OF THE REGION

Purpose – giving the theoretical grounding of the influence of economic, environmental and social factors on the building a sustainable self-development of the region.

Methodology of research. To reach the goal the monographic-analytical method is used in the article when examining the literature sources; the system-analytical one is used when studying the legislation and other legal and regulatory documents on environmental, economy issues and social indicators; the abstract- logical method is used to capture theoretical foundations, drawing the conclusions and proposals.

Findings. Thoroughly and comprehensively considered the environmental condition of Vinnytsia region. A structural analysis of the sources of pollution through air, water, land and food. The main reasons that enable rapid and effective environmental deficiencies. Examined and described the impact of economic, environmental and social factors in the development of the Vinnytsia region in the light of changes in the laws of Ukraine. The attention on the state of environment and use of natural resources of the region, the development of social indicators as closely interrelated and interdependent components of the transition to sustainable self-development regions.

The basic financial sources, aimed at the environmental, social and economic problems and their possible increase.

Originality. The first time the comprehensive study of the impact of the main components of sustainable self-development of the region, specific suggestions to address the identified deficiencies, grounded ways of development in the decentralization of power and increased financial autonomy communities.

Practical value is that the main results of the study make it possible to develop a reasonable strategy development units Vinnytsia region, considering the absolute majority of the factors more reasonably prepare estimates of development.

Key words: energy saving technologies, sustainable self-development, development paradigm, social and environmental issues, ecology, non-waste technologies, environmental problems.

Кашпрук Ю.А. ВЛИЯНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИХ, ЭКОЛОГИЧЕСКИХ И СОЦИАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ НА ФОРМИРОВАНИЕ УСТОЙЧИВОГО САМОРАЗВИТИЯ РЕГИОНА

Цель – дать теоретическое обоснование влияния экономических, экологических и социальных факторов на формирование устойчивого развития региона.

Методика исследования. Для достижения поставленной цели в статье использованы: аналитико-монографический метод – при изучении литературных источников; системно-аналитический – при исследовании законодательных или иных нормативно-правовых актов по вопросам экологии, экономики и социальных показателей; абстрактно-логический метод – для обобщения теоретических положений, формирование выводов и предложений.

Результаты. Основательно и всесторонне рассмотрено экологическое состояние Винницкой области. Проведено структурный анализ источников загрязнения через: воздух, воду, землю, продукты питания.

Определены основные причины, которые предоставляют возможность быстрого и эффективного устранения недостатков экологического характера. Рассмотрено и охарактеризовано влияние экономических, экологических и социальных факторов на развитие Винницкого региона в свете изменений, предусмотренных законодательством Украины. Акцентируется внимание на состоянии экологии и использовании природных ресурсов области, развитии социальных показателей как тесно взаимосвязанных и взаимообусловленных составляющих при переходе регионов к устойчивому саморазвитию.

Исследованы основные финансовые источники, направленные на экологические, социально-экономические проблемы, и возможности их увеличения.

Научная новизна. Впервые предложено комплексное изучение влияния основных составляющих устойчивого саморазвития региона, предоставлено конкретное предложение по устранению выявленных недостатков, обосновано пути развития в условиях децентрализации власти и расширение финансовой самостоятельности общин.

Практическая значимость заключается в том, что основные результаты исследования дают возможность более обоснованно разработать стратегии развития территориальных единиц Винницкой области, учесть абсолютное большинство факторов, более обоснованно подготовить расчеты по развитию региона.

Ключевые слова: ресурсосбережение, устойчивое саморазвитие, парадигма развития, социально-экологические проблемы, экология, безотходные технологии, экологические проблемы.